

...ніч на 28 серпня 1899-го року, Умань

Ще чутно було віддалені заводи грому та заплакане квиління вітру. Гроза вщухала, тікала далі в ніч.

Морок.

Софія вимокла, стоячи на мосту. Вузька стежина над прірвою стала її тимчасовим прихистком. Неподалік зміями тяглися залізничні колії, а цегельний завод випускав останні сутужні випари закінчення робочої зміни. Важко дихалось, холод обпікав іще вранці обігріті сонцем легені. Плоть обдало зимницею. Сукня з вибивного попліну, напившись серпневого дощу, геть обважніла, тканинним тягарем огорнувши тендітне тіло своєї молоді власниці. Або ж Софія просто втомилася?

Виснажена сутичкою із сумлінням, жінка, ступивши кілька непевних кроків, втрачаючи свідомість, потихеньку сповзла додолу, оперши власну втому на холодні металеві перила. Її світ раз-по-раз щезав, танучи в беззоряному небі. Вона безпорадно вдивлялася туди, де мало би бути місто, щойно омите літнім дощем та приспане пізньою годиною, — але не бачила... нічого не могла розгледіти, окрім двох яскравих

цяток, пари зміїних очей, які підкрадалися ближче і ближче під дивний монотонний звук-стукіт. Здавалося, що земля тряслася, колихалася, оберталась і лише невеличкі вогники сяяли попереду.

Крита бричка, запряжена парою дужих коней, висвічувала пріле нічне повітря сяйвом двох ліхтарів. Зблизька вони вже не нагадували очі гігантської змії, а були лише шматочками світла — от тільки Софія не знала, радіти їхній появі, чи страхатися? Це приїхали по неї! Хтось завжди приїздить, з'являється, коли вже запізно. Не знала, чи це рятунок, чи чергова перепустка до загибелі... Спробувала підвестися, але тіло зосталося нерухомим. Очі шукали захисту за слізьми. Жінці не хотілося плакати, але сльози ніби самі сприскували забруднене багном обличчя. Навколо Софіїного знерухомленого ридання метушилися чорні тіні в макінтошах. Вони щось говорили, вона їм відповідала, хоча вуста не мовили ані слова. Її, обіперту на дві дужі руки, донесли ледь притомну до брички. Там було тепло й затишно, як в улюбленому фотелі, що стояв посеред просторої вітальні будинку. Софії подобалося відпочивати в ньому вечорами, дожидаючись чоловіка. Поруч майже завжди сиділа прислужниця Ольга, яка старанно під світлом кількох свічок намагалася втрапити ниткою у вушко голки, щоби підшити чергову сукню пані. Нрієвська останнім часом надміру втрачала вагу, танучи в талії ледь не щодень. Покоївка могла бурмотіти щось під ніс — так, аби господарка не почула, що саме, але примітила незадоволеність челядини... Спогади накрили дрімотою. Приколисали тривогу.

Коні копитами цокотіли по її спокою. Софія Павлівна знала, що кожна мить до повернення додому наближала неминучість зізнання. Ще недалеко: кілька поворотів, гребля, центральна площа... Але бричка поїхала в іншому напрямку.

Сильвестр Азикович Рязкін метушився біля вхідних дверей готелю «Лондон», власником якого був ось уже півтора десятка років. Навіть думки переводив на шепіт, побоюючись розбудити постояльців. У боязкій нетерплячості чекав на особливих візитерів, які могли будь-якої миті вигулькнути з чорного савану ночі. Що вони принесуть із собою? Якими будуть новини? Усе добре, чи звістки виявляться невтішними?

Нарешті повіз із відкидним верхом зупинився перед самісінькими дверима готелю. Пан Сильвестр у мовчазній скорботі споглядав, як із фаетона виносили зомліле жіноче тіло.

— Сюди-сюди, — Рязкін відчинив настіж двері, — заносьте її досередини. От бідолашна, геть знесила. А така ж приємна жінка була... Так-так, прямо по коридору... Стільки хорошого зробила. Чотири роки тому відвела від мого готелю страшну біду, а от тепер сама опинилася в такій скруті... Лихо та й годі.

— Куди тепер? — здушеним голосом озвався Максим Олегович Світовий, один із двох, на чиїх руках покоїлося приспане горем жіноче тіло.

Це був високого зросту молодик. Дужий намірами, та не завжди дужий тілом, блідий шкірою, злегка худорлявий, проте цілком справний собою для служби поліціантом. Його колега, теж досить молодий служивий охоранки, тримався трохи позаду, замикаючи скрадливо-скорботну процесію. Подалі від холу, під сходами ховалися зовсім невеличкі двері. Сильвестр Азикович провів усіх туди. На подив гостей, там виявилася не комірчина для мітел та відер, а простора кімната.

— Це моє маленьке сховище для відпочинку, — якби обставини були не такими тривожними та непевними, могло би здатися, що власник готелю вихваляється. — Буває ото запрацюєшся до пізньої години, ніколи додому повертатися, тоді я тут і ночую. Нині

до маєтку вертатися небезпечно. Думаю, це ідеальне місце для ваших тихих справ, панове.

У кімнаті на них уже чекав чоловік: немолодий, але ще й досі доволі зграбний, з військовою виправкою. Єдине, що виказувало його справжній вік, — місцями посивіла борода. Тиміш Уласович Нрієвський рвучко скочив на ноги, тільки-но до покоїв увійшли поліціанти та пан Рязкін.

— Там, трохи далі, є спальня, — продовжував своє ледь чутне говоріння власник готелю, — можете занести пані туди. Нехай відпочине в м'якій постелі... і прикрийте двері, аби їй не заважали тутешні балачки, бо вони, я переконаний, будуть гучними й не для її вух...

— Що... що з нею сталося? — Тиміш Уласович схилився над тілом дружини. — Її поранено?.. Де?.. Чому вона не прокидається?..

— Заспокойтесь, — озвався Максим Світовий. — Здається, з пані Софією все добре... просто знепритомніла.

— Де, небоже... Де ви її знайшли? — відставний поліціант Нрієвський не вгавав допитувати молодого племінника.

— За містом... на мосту, над залізничними коліями, неподалік від цегляного заводу, що колись належав Гершку Стриньковському¹.

— Так далеко, але ж... Невже вона хотіла?.. — чоловік злякався власних здогадів.

Світовий багатозначно глянув спершу на Тиміша, а потім скрадливо вказав самими очима на власника готелю «Лондон». Сильвестр Азикович продовжував стояти посеред кімнати, із ледь збагненою зачудованістю споглядаючи тривожну сцену, що каламутним нічним видінням, освітленим лишень

гасовими лампами, розгорталася в його опочивальні. Він чекав драматичної розв'язки! (О-о-о, як же Сильвестр Азикович любив усілякі драми!) Але натомість чоловіка спровадили подалі від «сцени», давши зрозуміти, що на цьому його обов'язки поки що закінчилися.

Примостивши обм'якле тіло Софії на м'яку ліжницю, троє чоловіків зачинилися в сусідній кімнаті, аби обговорити нагальну проблему.

— То ви таки не думаєте, що вона подалася на міст, щоб... вкоротити собі віку? — Тиміш Уласович укотре озвучив свої побоювання.

— Таке припущення не найбезглуздіше, — продовжив бесіду Світовий, — зважаючи на нещодавні трагічні події. Прикростей, яких зазнала Софія Павлівна, і так задосить для скоєння із собою чого завгодно. Але ви, дядьку, краще мене й будь-кого стороннього знаєте, що ваша дружина — жінка зовсім іншого крою, аніж решта пань цього міста чи й цілої імперії! Те, що викликає в більшості огиду чи відразу, приваблює пані Нрієвську своєю незвичністю чи загадковістю. Я досі не можу збагнути, як вона кілька років тому вмовила мене відвезти її на місце вбивства графіні фон Рей... А згадайте пошуки покоївки Гитель Сип.

— Справа зі срібним чайничком — ось що мене по-справжньому вразило, — із дивним запалом у голосі озвався молодик у формі, який досі мовчки спостерігав за всім, що коїлось.

— Радше сам готовий полізти в петлю, — продовжив Максим Світовий, — захищаючи думку про те, що наша люба пані Софія не могла бажати собі смерті!

— Важко з тобою не погодитися. Від неї можна очікувати чого завгодно, але тільки не самогубства — вона радше вкоротить віку комусь, аніж собі...

— У цьому й біда, — Максим Олегович важко зітхнув і нарешті спромігся сісти в крісло. — Коли ми знайшли вашу дружину... Її руки були вимащені кров'ю...

— Добряче вимащені, пане.

— Так, утім, оглянувши, ми не виявили на Софії Павлівні ані подряпини.

— Ви обоє хочете сказати...

— Самі ж дійшли висновку, що поліціантова жінка не може згубити себе, але що як вона...

Двері зі спальні рвучко прочинилися. Софія стояла рівно та гордовито, проте руки її тремтіли.

— Годі здогадок, панове! — виклично озвалася вона, у голосі звучали неприховані істеричні нотки.

— Софіє? Люба, з тобою все гаразд?

— Ні, не гаразд... Тиміше! — вона подалася трохи вперед, але не зберігши рівноваги в змученому тілі, боляче гепнулася на підлогу. — Тиміше... — перейшла на шепіт. Чулося ридання, що сумними схлипуваннями розкотилося кімнатою. — Любий мій, я щойно вбила людину... розумієш... людину... я... вбила!

Розділ перший

КВІТКОВА ЖІНКА ТА ЗЛАМАНІ БЕГОНІЇ

...початок серпня 1899-го року

* * *

«Головне, щоб руки не тремтіли, коли тримаєш ними лезо», — від часу свого першого гоління й до теперішніх поважних літ Тиміш Уласович Нрієвський перед кожним уранішнім ритуалом не забував цю свою маленьку мантру. На нього вже чекали ємність із гарячою водою, мило, чисті рушники, помазок, бритва — покоївка Ольга все наготувала, аби господар дому почав день із гладенькою шкірою й чистими думками і щоб пані Софія, його дружина, при поцілунках, не кривилася від неприємностей щетини. Але чомусь бритва рухалася невпевнено, доводилося по кілька разів проводити нею. Занурив у воду. Протер. Спробував іще. Рука сіпнулась. Здрігнувся. За лезом бритви простяглась червона стрічка подряпини. Вилаявши себе за неуважність, а покоївку Ольгу — бо недогледіла, що бритва геть зовсім затупилася, Тиміш сяк-так докінчив бриття.

— Ольго! Ольго! — заволав на весь будинок. — Ходи-но сюди, дівко, хутко!

Тиміш Уласович торкнувся рани на щоці — досі кровоточила. Узявся шукати шматочок паперу, щоб закрити поріз. Позаду вчулися кроки.

— Ну нарешті! Ольго, де ти ходиш? Я ж кличу! Візьми ось бритву й...

— Це не Ольга.

Пан Нрієвський знову здригнувся, проте цього разу не від несподіваного болю, а від неочікуваної появи дружини.

— Ох і налякала ж ти мене, Софієчко.

— Вибач. Прийшла на твій поклик, бо Ольга зайнята внизу, миє підлогу. Із самого ранку встигли вже набруднити, натоптати.

Жінка неквапно підійшла до Тиміша й торкнулася його пораненої щоки.

— Схоже, час тобі, любий, відпускати бороду, — всміхнулася.

— Справді? Минулого разу ти була проти. Невже моїй Софієчці вподобалися чоловіки із пишними бородами чи вусами? А, знаю: це, мабуть, одне з тих новомодних віянь, про яке пишуть у журналах.

— Зовсім ні, просто за кілька днів у твоєї сестри іменини й мені зовсім не хочеться, щоб дивлячись на це роздерте обличчя, усі — а особливо твоя сестра Маргарита — думали, що Тиміша Нрієвського роздряпала дружина, бо саме так і вирішать! Хто ж повірить, що такий досвідчений у голінні чоловік, як ти, міг порізатись, немов хлопчисько із цнотливим пушком? Тому вже краще борода, ніж плітки про мою жорстокість до тебе, любий, — Софія пристрасно поцілувала Тиміша в іще запінене обличчя, вимастившись мильним нальотом.

— Це все лезо! — із розпачем мовив колишній поліціант. — Бритва геть затупилась. От я й кликав Ольгу, щоб вона віднесла його до цирюльника в голярні Митра Риженького, аби нагострили там як слід.

— Давай сюди своє лезо, я їй передам, — жінка на хвильку задивилася в кругленьке дзеркало й зосталася цілком задоволена з того, як уранці причепурилася:

акуратно вклала волосся, впливши кісник, щоб пасма не так вибивалися, очистила свою чутливу шкіру обличчя таким популярним нині гліцериновим милом, нанесла легку пудру й більше нічого зайвого, аби не скидатися на жінок, що залишне виряджаються, ідучи навіть у ватерклозет. Усміхнулася тільки очима, щоб чоловік не запримітив, як вона себе розглядає. Її краса належала тільки їй, вона не потребувала похвали, захвату чи зайвих компліментів. Не мусила соромитися, дякувати чи вибачатися. Софія просто була красивою й не прагнула жодних пояснень — ані від себе, ані від інших. Перевела погляд із люстерка на гостре лезо бритви в руці. Софія Павлівна Нрієвська на мить уловила в блискучому металі своє врізане відображення.
Стиснула міцно.

* * *

«Гріх... гріх... — подумки приказувала Аннечка. Картала себе, але водночас і вдовольнялася тим, що коїла. — Люди люблять грішити! Та і гріхи вони люблять чи не дужче від усього, що можна любити на сім світі», — жінка зробила ще один надріз ножем, від чого припалена шкіра розійшлася, оголивши блідо-червоні острівці м'язів — дужих, відгодованих, сальних і сильних. Запах застиглого життя набивався в ніздрі, ховаючись нудотним клубочком десь у грудях, у затінку ребер, де тіло раз-по-раз напиналося від вдихання смерті. Спершу чудно, трохи бридко і млосно, але звикається. Починаєш забувати про колишню відразу, про потьоки згущеної крові й випари вбивства в цебрі.

— Це на продаж... а це собі, — дружина м'ясника, розбираючи чергову свинячу тушку, старанно вділяла найкращі шматки пану Версатому, колишньому очільникові городского магістрату, та його дружині, бо від них за добрий шмат м'яса можна було отримати якусь цінну підказку у справах паперових, а за скудний

шматочок — дістати такого лайливого прочухана, що й за два дні руки трястимуться без упину. Всі в місті поважали Версатого не так за вплив нинішній, як за звичкою, адже не припинили навідувати його в різних нагальних потребах навіть по тому, як посаду його, та й увесь магістрат, із мировими судами та їхніми суддями, розігнали, двічі оновивши склад (ще в пореформних 1864-му та 1885-му роках¹). Але досвід судочинства у старому ще залишався, хоч і не такий певний, як колись, бо з кожним днем розум у тілі цього дідизного чоловічка висихав та, мабуть, випаровувався, коли той лаяв найнезграбнішу з прислужниць.

Анечка знала, кому й коли краще піднести чого смачненького з чоловікової крамниці, хоч і отримувала від судженого потім добрячих стусанів, що, мовляв, надарма переводить харч, не змінивши його грішми. М'ясник Григій, якого позаочі називали Рицьком, не хотів навіть чути про те, що товар можна оцінити не тільки дзвінкою монетою, але й корисною послугою. Проте молода жінка на те не зважала, бо так знала, що як гарненько задобриш люд, то і справи йтимуть не без зиску — і не тільки в крамниці.

Як ото вчасно, перед святами чи десь під кінець посту, принести старій купчиси Сорокиній рульку на холодець, то завжди першою довідаєшся, коли в крамниці на Миколаївській оновлять галантерею, а разом і вчуєш, скільки разів за минулий місяць Тодосій Брижко заходив до Кикилії і як пізно по тому від неї виходив. Якщо не пожалієш шматочок грудинки для пані Лариси — вправнішої кравчині в Умані не знайти — задешево чи й задарма, як вчасно нагодитися під хороший настрій власниці ательє,

---

¹ Городовий магістрат із різною періодичністю проіснував на території, у той час поневолених Російською імперією, як осередок міського самоврядування з 20-х років XVIII століття до реформних 1864–1885 років.

додому нестимеш кілька немалих шматків казінету чоловікові на нові штани. Та хіба ж він цінує її зусилля? Думає, певно, що одіж і усілякі дрібні домашні нажитки самі собою беруться, як якась з'ява, — не помічає Аннеччиних старань. Підчеревок згодиться презентом для бакалійника Бравого — але так, щоб чоловік не довідався, бо можна потрапити під гарячу руку й, не дай Боже, ще дасть зуботичину.

Непоганий шмат мусила залишити і для дружини відставного поліціанта Софії Нрієвської. Від неї Аннечка ніколи не мала жодного матеріального зиску чи якихось приємних дрібничок для дому. Було дещо зовсім інше, те, що змушувало м'ясникову жінку завжди перед відвідинами будинку Нрієвських надміру хвилюватися — серед старезних стін двоповерхового маєтку сновигали таємниці, пошепки розказані історії та загадки, що з ними пані поліціантова ладналася, як із нескладними ребусами. Аннечці це страх як подобалося! Вона ніби сама ставала мимовільно часточкою чогось незвіданого, забороненого, недоказаного зайвим вухам, непобаченого недбалими очима, забутого в чиїхось спогадах. Завжди самотужки заносила замовлення, не чекаючи на тамтешню покоївку Ольгу, бо дуже вже кортіло підслухати цікавенького. Навіть писала про пані, що бавиться зі злочинами, своїй сестрі, яка подалася до Києва на краще життя, добре роблячи всілякі речі, які кожна порядна господиня назвала б сороміцькими.

Зимі Нойману та його численному — переважно жіночому — сімейству, яке складалося із матері, матеріної молодшої сестри, дружини, дружининої тітки Ютке, чотирьох доньок — Шайни, Фейги, Несшуме та Іти — із роком різниці між кожною наступною, і найменшенького сина Ітцика — свинину давати не можна, тому спеціально для них і для доброї дюжини інших єврейських родин Аннечка ще до схід сонця поскубла

трохи молодих курочок. Якось м'ясникова, коли тільки починала ладнатися з крамницею, вирішивши прилеститися до цих пейсокосих панків, занесла їм до обіду кролика, та, як виявилось, його вони теж не їдять.

Із Зимовою жінкою добре вести розмови, коли припікає вибалакатися, бо слова з неї сиплються, як зі скупого салогуба¹ гроші, — тільки на святки й тільки перед найнужденнішими з прохачів. А самого Зиму Ноймана Аннечка при очах поважала, позаочі на-сміхаючись із його опецькуватості: «Свиней не їсть, зате свинею ходить!» — частенько так шепотіла. Але насправді — боялася. Ноймани тримали нині в місті лазню, хоча до того подейкували, що Зима надбав статків, не цураючись гешефтмахерства², частенько непрозорого й далеко не завжди чесного. З такими треба триматися обачно.

Думаючи про все те, Аннечка продовжила спокійно тельбушити поросля. Ще з позавчора зосталося трохи залежаного м'яса. Влітку з льодовні мало користі — робить лише трохи прохолоди, тому товар не повинен надовго затримуватися. Аннечка мусила за це теж не забувати. Хоча іноді не забувала забути, ще й доволі старанно. Утім, таки знала, як турбуватися про непродане. Виручала в цьому давня сварка. Вони з Устиною Марківною Лукіною не поділили приязні майже одразу, як Аннечка заявила в Гумані. Дружина м'ясника, ласа до всього цікавого (хоч, можливо, і не завжди правдивого), почала надміру дознаватися про цю заможну міщанку, винюхувала щось пікантне про огрядненьку пані. Якось навіть стала непоміченим свідком скандалу Усті Марківни зі своїм нареченим — відтоді й почалася ворожнеча двох жінок — Аннечка не могла тримати язика за зубами, а Устина не могла

---

¹ Міщанин, торговець.

² Спекуляції, корисливі оборудки.

спустити на пробачення того довгого язика, що лепетав про розрив Лукіної із черговим залицьальником. У місті казали, що двом жінкам і вулиці однієї мало. Устина нарекла Аннечку відьмою, а та натомість обзивала ворогиню старою дівкою, яка іще й досі ні разу не йшла з чоловіком під церковними дзвонами.

Тільки траплялася яка слухна нагода напакостити Устині Марківні, Аннечка її не втрачала. Вирішила час від часу непомітно допаковувати в замовлення для Лукіної трохи старого м'яса, яке не спродалося раніше. Як людина порядна, звісно бештала¹ себе за цю витівку, корила: «Гріх... гріх...» — примовляла, але однаково робила, бо м'ясо старе потрібно було кудись подіти, а злобу на щось викласти. Та й свої гріхи ж солодкі. Вони довго смакують і швидко забуваються.

Кульші краще не давати нікому, а вдало виставити на прилавку. Цю частину свині та її продаж Рицько відслідковував найпильніше, бо такі клуби водилися не в кожного, хто тримав м'ясний промисел. Чоловік домовлявся з далекими постачальниками, щоб у місті не мати ні з ким рівної конкуренції і самому бути найкращим серед продавців м'яснини. Якось Аннечка з молодечого, недосвідченого й іще не вибитого кулаком глупства наважилася віддати за три чверті ціни перекупці те трикляте м'ясисте стегно. Довольнилася цією угодою, ні мало ні багато, до вечора, коли Григій на плечі притаскав той же самий вранці проданий шмат. Угледів «своє» серед базарних рядів. Довго думати не вмів, маючи замість достатку глузду міцну кремезну статуру й кулачища як дриветні² — наробив галасу серед торгового люду, а потім ще й удома. Аннечка опісля того довгенько не показувалася з будинку. Хотіла навіть податися назад у село, звідкіля

¹ Лаяла, докоряла.

² Тут — масивна колода, на якій рубують дрова.

родом. Але подумавши про таке, враз присоромилася, бо знала, що не буває в житті кращого без гіршого, а її «гірше» ще не таке страшне, аби вертатися туди, де не ждуть. Залікувала рани прополісовою маззю, яку готувала на помірному вогні, додаючи свинячий та риб'ячий жир, довівши до кипіння та добряче процідивши через марлю. Усе те вариво, трохи охолонувши, добре допомагало з побитим тілом. Рани гоїлися, але покори в Аннечці не додавалося.

Не любила вона Рицька, зате, як казала старша із сестер, любила поїсти. А де ж краще попоїсти, як не при м'ясникові? От і причепилася до простакуватого Григіра, коли той проїздив по м'ясо повз їхнє село. Не скоро дала раду зі своїм нелюбством, зате швиденько залагодила справи зі сватанням, весіллям і переїздом до міста. Як згадувала, то думалось, що то не Рицько до неї ходив, а вона за ним припленталась у теперішнє життя.

Із дітьми не щастило: «Бог не велить!» — приказувала Аннечка. Спершу, після невдач із вагітністю, добряче отримувала від Рицька попругою. Але з часом і чоловік звикнувся в думці про бездітність. Аннечка не хотіла дітей. Переїхавши — а насправді стрімголов утікши — до міста навіть згадувати не могла про отяжілих плодами кохання жінок, які майже весь час народжували й працювали, працювали й народжували. Навіть як дівувала не любила ходити на досвітки, бо хлопці поривалися до забав. Їм те все розваги, а дівчині потім дбати про наслідки. У шлюбі з Григором Аннечка теж не забувала дбати про наслідки, тому назирцем ходила до баби Ївги пити заговорене й перешіпане вариво з цибулевого лушпиння. Тут головне встигнути на малих термінах. У цій справі жінка не думала вже, гріх то чи не гріх, — їй головне, аби без живота. Ївга нічого не питала, говорила мало, справу робила швидко, брала недорого, та й то

здебільшого м'ясом. Ось так, потай ходячи до старої карги, уже цілу стежину протоптала їй у городі... Чи, може, то від того, що не одна Анечка тудою ходила?

* * *

Лунастий звук лиш на одну мить засів у її голові, вдаривши у скроні неприємним бодем утрати. Після пронизливого ляскоту запала неприємна тиша, у якій і дихання чулося криком — недоречним, зайвим, неминучим. Жінка розпачливо гляділа вниз, туди, де рожеві пелюстки троянд із золотавими стебельцями розтріскалися холодною порцеляною — розколені, понівечені, але досі байдужо красиві. Вони перетворилися на гострі шипи та білястий порошок, який служниця Явдошка змете віником за першим велінням, аби господарка бува не поколола босі ніжки. Зібравши останні зі скалок, Явдошка не спішитиме викидати посуд, а приховавши десь у шматочках паперу, віднесе донькам на іграшки — їм подобаються всілякі цікаві речі і квіти їм подобаються теж, особливо троянди, а тут вони ще й не зів'януть, бо намальовані на блідо-блискучому фаянсі.

Устина Марківна навіть не помітила, як із її рук випала й розбилася улюблена чайна трійка — тарілочка, блюдце і чашка — з дорогої німецької порцеляни.

— Porzellanfabrik «Oscar Schlégelmilch», — з гіркотою мовила Устина Марківна Лукіна, вичитавши колись напис на звороті денця чашки. Подумки заспокоювала себе, але заспокоюватися чомусь зовсім не хотілося. Вона любила цей маленький чайний сервіз як нагадування про свого останнього кавалера, Рудольфа Шкіца. А от слово «останній» їй таки не подобалося, але з кожним днем народження, яке випадало святкувати тільки на високосний рік — 29 лютого — пані Лукіна все більше впевнювалась, що її Рудольфу таки пасувало би прізвисько «Останній». Цей